

پژوهشکده پولی و بانکی
بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران

(۳۲۱)

معاملات بانکی از منظر مراجع تقلید

ویراست سو

سیدعباس موسویان

بهار ۱۳۹۹

موسویان، سیدعباس، ۱۳۳۹ -	سرشناسه
معاملات بانکی از منظر مراجع تقلید/گردآوری و تدوین سیدعباس موسویان؛ همکار اصلی جواد عبادی، رحمان قاسمی، احمد نقی‌ئی؛ ویراستار اکرم نوری.	عنوان و نام پدیدآور
ویراست ۳.	وضعیت ویراست
تهران: پژوهشکده پولی و بانکی، ۱۳۹۹.	مکان نشر
بیست و پنج، ۲۴۲ ص.	شماره جلد و شماره صفحات
پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران: ۳۲۱.	فروست
۴۰-۵-۷۷۹۶-۶۰۰-۹۷۸؛ ۶۰۰،۰۰۰ ریال	شابک
فیفا	وضعیت فهرست‌ریزی
ص.ع. به انگلیسی: Banking Contracts in the View of Islamic Jurists	یادداشت
کتابنامه: ص. ۲۴۱-۲۴۲؛ همچنین به صورت زیرنویس.	یادداشت
بانک و بانکداری (فقه)	موضوع
Banking law (Islamic law)*	موضوع
معاملات بانکی	موضوع
Transactions (Islamic law)*	موضوع
فقه جعفری - رساله	موضوع
Islamic law, Ja'fari - reference books, manuals, etc*	موضوع
عبادی، جواد، ۱۳۵۸ -	شناسه افزوده
قاسمی، رحمان، ۱۳۵۴ -	شناسه افزوده
نقی‌ئی، احمد، ۱۳۶۰ -	شناسه افزوده
نوری، اکرم، ۱۳۶۰ دی -، ویراستار	شناسه افزوده
پژوهشکده پولی و بانکی	شناسه افزوده
Monetary and Banking Research Academy	شناسه افزوده
BP1۹۸/۶	رده‌بندی کنگره
۲۹۷/۳۷	رده‌بندی دیویی
۶۱۵۷۵۷۸	شماره کتاب‌شناسی ملی

معاملات بانکی از منظر مراجع تقلید
گردآوری و تدوین: سید علی موسویان
همکاران اصلی: مجتهد عباسی، روحان قاسمی، احمد نقی‌ئی
ویراستار: اکرم نوری
صفحه‌آرا: زهره محمدیان
طراح جلد: علی عبدی
ناشر: پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران
ویراست سوم: بهار ۱۳۹۹
ویراست دوم: تابستان ۱۳۹۲
بها: ۶۰۰,۰۰۰ ریال
شمارگان: ۵۰۰ نسخه
قطع: وزیری
نشانی: تهران، میدان آرژانتین، ابتدای بزرگراه افریقا، پلاک ۱۰
کدپستی: ۱۵۱۴۹۴۷۱۱۱ صندوق پستی: ۷۹۴۹-۱۵۸۷۵
تلفن: ۵۴-۸۸۶۵۷۴۵۰
تلفن واحد فروش: ۸۸۶۵۷۴۳۴ دورنگار: ۸۸۶۵۷۳۹۹
پست الکترونیک: publications@mbri.ac.ir

ISBN: 978-600-7796-40-5

شابک: ۵-۴۰-۷۷۹۶-۶۰۰-۹۷۸

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.

مسئولیت مطالب بر عهده نویسنده است و لزوماً دیدگاه‌های پژوهشکده پولی و بانکی را منعکس نمی‌کند.

سخن ناشر

پژوهشکده پولی و بانکی بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران در سال ۱۳۶۹ خورشیدی با عنوان مؤسسه تحقیقات پولی و بانکی با هدف اصلی انجام پژوهش‌های تخصصی در زمینه‌های پولی، ارزی، بانک و بازار سرمایه با رویکردی کاربردی تأسیس شد و از سال ۱۳۸۱، با مجوز وزارت علوم، تحقیقات و فناوری فعالیت‌های خود را با نام کنونی و به عنوان بازوی تحقیقاتی بانک مرکزی دنبال می‌کند.

با گسترش فعالیت علمی و نیز آموزشی پژوهشکده و ضرورت انتشار نتیجه برخی تحقیقات انجام شده در مجله علمی و پژوهشی بانک مرکزی و در چهارچوب سیاست‌های کلان ابلاغی از سوی وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، از سال ۱۳۷۵ و در چهارچوب سیاست‌های کلان ابلاغی از سوی هیئت امنای شورای پژوهشی پژوهشکده، فعالیت کرد. در طول دهه گذشته با حمایت و پشتیبانی صاحب‌نظران علمی و خبرگان سیاست، حوزه بانکداری و سیاست‌گذاری پولی، این انتشارات افتخار آن را داشته است که به یکی از برگ‌ترین و فعال‌ترین ناشران حاضر در حوزه‌های اقتصاد، بانکداری، و مالی (اقتصاد کلان، اقتصاد اسلامی، اقتصاد مالی، اقتصاد پولی، بانکداری مرکزی، بانکداری اسلامی، بانکداری متعارف، تجارت بین‌الملل، تبدیل و در فضای نشر کشور به عنوان مرجعی برای دسترسی به اندیشه‌های نوین و پویا در این زمینه مطرح شود.

انتشار بیش از ۳۲۰ عنوان کتاب، گزارش‌های پژوهشی، مجله‌های تخصصی و علمی-پژوهشی، در کنار برگزاری و شرکت در نمایشگاه‌های ادواری کتاب، را اندازی وب‌سایت فروش آنلاین کتاب، و انتشار برخی از محصولات به صورت الکترونیک، جمله دستاوردهای انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی طی این سال‌ها بوده است. در ادامه این راه خطیر و پرافتخار، ضمن تقدیر و تشکر از تلاش خالصانه همه کسانی که ما را در این مسیر یاری کردند، به دیده منت پذیرای کلیه پیشنهادهای و انتقادهای صاحب‌نظران و خوانندگان ارجمند هستیم.

انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی

فهرست مطالب

پیشگفتار	پانزده
واژگان تخصصی	نوزده

۱. فتاوی امام خمینی (ره)	۱
۱-۱ کلیات	۱
۲-۱ سپرده های بانکی	۲
۳-۱ تسهیلات بانکی	۳
۴-۱ خدمات بانکی	۵
۵-۱ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر	۶
۶-۱ خرید و فروش پول، ارز، سکه، و اوراق بهادار	۶
۷-۱ بانک های خارجی	۷
۸-۱ کار و اشتغال در بانک	۸
۹-۱ سایر مسائل	۸
۲. فتاوی آیت الله محمدتقی بهجت (ره)	۹
۱-۲ کلیات	۹
۲-۲ سپرده های بانکی	۹
۳-۲ تسهیلات بانکی	۱۰
۴-۲ خدمات بانکی	۱۱
۵-۲ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر	۱۱
۶-۲ خرید و فروش پول، ارز، سکه، و اوراق بهادار	۱۱
۷-۲ بانک های خارجی	۱۲
۸-۲ کار و اشتغال در بانک	۱۲
۹-۲ سایر مسائل	۱۲
۳. فتاوی آیت الله میرزا جواد تبریزی (ره)	۱۵
۱-۳ سپرده های بانکی	۱۵
۲-۳ تسهیلات بانکی	۱۷
۳-۳ خدمات بانکی	۱۹
۴-۳ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر	۱۹
۵-۳ خرید و فروش پول، ارز، سکه، و اوراق بهادار	۲۰

۲۰.....	۳-۶ سایر مسائل
۲۳.....	۴. فتاویٰ آیت الله سید ابوالقاسم خوئی (ره)
۲۳.....	۴-۱ کلیات
۲۳.....	۴-۲ سپرده های بانکی
۲۴.....	۴-۳ تسهیلات بانکی
۲۵.....	۴-۴ خدمات بانکی
۲۶.....	۴-۵ خرید و فروش پول، ارز، سکه، و اوراق بهادار
۲۶.....	۴-۶ بانک های خارجی
۲۷.....	۵. فتاویٰ آیت الله غلامرضا رضوانی (ره)
۲۷.....	۵-۱ سپرده های بانکی
۲۹.....	۵-۲ تسهیلات بانکی
۳۰.....	۵-۳ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر
۳۳.....	۵-۴ خرید و فروش پول، ارز، و اوراق بهادار
۳۶.....	۵-۵ روابط بین بانکی
۳۶.....	۵-۶ بانک های خارجی
۳۷.....	۵-۷ سایر مسائل
۳۹.....	۶. فتاویٰ آیت الله محمد فاضل لنکرانی (ره)
۳۹.....	۶-۱ کلیات
۳۹.....	۶-۲ سپرده های بانکی
۴۰.....	۶-۳ تسهیلات بانکی
۴۴.....	۶-۴ وثیقه، ضمانت، و جریمه تأخیر
۴۵.....	۶-۵ خرید و فروش پول، سکه، ارز، و اوراق بهادار
۴۵.....	۶-۶ بانک های خارجی
۴۵.....	۶-۷ سایر مسائل
۴۷.....	۷. فتاویٰ آیت الله سید محمد رضا گلپایگانی (ره)
۴۷.....	۷-۱ سپرده های بانکی
۴۸.....	۷-۲ تسهیلات بانکی
۴۹.....	۷-۳ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر
۴۹.....	۷-۴ خرید و فروش پول، ارز، و اوراق بهادار
۵۰.....	۷-۵ بانک های خارجی

۵۰	۶.۷ سایر مسائل
۵۱	۸. فتاویٰ آیت الله سید عبدالکریم موسوی اردبیلی (ره)
۵۱	۱.۸ سپرده های بانکی
۵۲	۲.۸ تسهیلات بانکی
۵۳	۳.۸ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر
۵۴	۴.۸ خرید و فروش پول، ارز، سکه، و اوراق بهادار
۵۴	۵.۸ بانک های خارجی
۵۵	۶.۸ سایر مسائل
۵۷	۹. فتاویٰ آیت الله محمد هادی شاهرودی (ره)
۵۷	۱.۹ سپرده های بانکی
۵۸	۲.۹ تسهیلات بانکی
۶۲	۳.۹ ضمانت و جریمه تأخیر
۶۳	۴.۹ خرید و فروش پول، ارز
۶۳	۵.۹ بانک های خارجی
۶۴	۶.۹ سایر مسائل
۶۷	۱۰. فتاویٰ آیت الله سید علی خامنه ای
۶۷	۱.۱۰ کلیات
۶۸	۲.۱۰ سپرده های بانکی
۷۳	۳.۱۰ تسهیلات بانکی
۸۳	۴.۱۰ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر
۸۴	۵.۱۰ خرید و فروش پول، ارز، سکه، و اوراق بهادار
۸۵	۶.۱۰ بانک های خارجی
۸۷	۷.۱۰ کار و اشتغال در بانک
۸۷	۸.۱۰ سایر مسائل
۹۳	۱۱. فتاویٰ آیت الله عبدالله جوادی آملی
۹۳	۱.۱۱ سپرده های بانکی
۹۴	۲.۱۱ تسهیلات بانکی
۹۷	۳.۱۱ ضمانت و جریمه تأخیر و جوایز بانکی
۹۹	۴.۱۱ سایر مسائل

۱۰۱.....	۱۲. فتاویٰ آیت الله سید علی حسینی سیستانی.....
۱۰۱.....	۱-۱۲ کلیات.....
۱۰۲.....	۲-۱۲ سپرده های بانکی.....
۱۰۶.....	۳-۱۲ تسهیلات بانکی.....
۱۱۴.....	۴-۱۲ خدمات بانکی.....
۱۱۷.....	۵-۱۲ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر.....
۱۱۸.....	۶-۱۲ خرید و فروش پول، ارز، و اوراق بهادار.....
۱۱۹.....	۷-۱۲ بانک های خارجی.....
۱۲۰.....	۸-۱۲ کار و اشتغال در بانک.....
۱۲۰.....	۹-۱۲ سایر مسائل.....
۱۲۳.....	۱۳. فتاویٰ آیت الله محمد زکریا سیاحی.....
۱۲۳.....	۱-۱۳ کلیات.....
۱۲۴.....	۲-۱۳ سپرده های بانکی.....
۱۲۵.....	۳-۱۳ تسهیلات بانکی.....
۱۲۷.....	۴-۱۳ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر.....
۱۲۸.....	۵-۱۳ خرید و فروش پول، ارز، و اوراق بهادار.....
۱۲۹.....	۶-۱۳ بانک های خارجی.....
۱۲۹.....	۷-۱۳ کار و اشتغال در بانک.....
۱۳۰.....	۸-۱۳ سایر مسائل.....
۱۳۳.....	۱۴. فتاویٰ آیت الله سید موسی شبیری زنجانی.....
۱۳۳.....	۱-۱۴ سپرده های بانکی.....
۱۳۵.....	۲-۱۴ جوایز بانکی.....
۱۳۵.....	۳-۱۴ وام و تسهیلات بانکی.....
۱۴۲.....	۴-۱۴ جریمه تأخیر، وثیقه بانکی، ضمانت.....
۱۴۴.....	۵-۱۴ خرید دین.....
۱۴۴.....	۶-۱۴ سایر مسائل.....
۱۴۵.....	۱۵. فتاویٰ آیت الله لطف الله صافی گلپایگانی.....
۱۴۵.....	۱-۱۵ کلیات.....
۱۴۵.....	۲-۱۵ سپرده های بانکی.....
۱۴۸.....	۳-۱۵ تسهیلات بانکی.....

۱۵۳.....	۴-۱۵ خریدوفروش پول، ارز، سکه، و اوراق بهادار
۱۵۴.....	۵-۱۵ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر
۱۵۴.....	۶-۱۵ سایر مسائل
۱۵۷.....	۱۶. فتاوی آیت الله یوسف صانعی
۱۵۷.....	۱-۱۶ سپرده های بانکی
۱۵۸.....	۲-۱۶ تسهیلات بانکی
۱۵۹.....	۳-۱۶ خریدوفروش پول، ارز، و اوراق بهادار
۱۶۰.....	۴-۱۶ وثیقه، ضمانت، و جریمه تأخیر
۱۶۰.....	۵-۱۶ سایر مسائل
۱۶۳.....	۱۷. فتاوی آیت الله سیّد محمدعلی علوی گرگانی
۱۶۳.....	۱-۱۷ کلیات
۱۶۳.....	۲-۱۷ سپرده گذاری
۱۶۴.....	۳-۱۷ تسهیلات بانکی
۱۶۷.....	۴-۱۷ خدمات بانکی
۱۶۸.....	۵-۱۷ جوایز بانکی
۱۶۹.....	۶-۱۷ خریدوفروش اسکناس های خارجی
۱۶۹.....	۷-۱۷ جریمه تأخیر، وثیقه، ضمانت
۱۷۱.....	۱۸. فتاوی آیت الله محمداسحاق فیاض
۱۷۱.....	۱-۱۸ سپرده های بانکی
۱۷۲.....	۲-۱۸ تسهیلات بانکی
۱۷۳.....	۳-۱۸ ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر
۱۷۵.....	۴-۱۸ سایر مسائل بانکی
۱۷۷.....	۱۹. فتاوی آیت الله حسین مظاهری
۱۷۷.....	۱-۱۹ کلیات
۱۷۸.....	۲-۱۹ سپرده های بانکی
۱۸۰.....	۳-۱۹ تسهیلات بانکی
۱۸۶.....	۴-۱۹ خدمات بانکی
۱۸۶.....	۵-۱۹ جریمه تأخیر
۱۸۷.....	۶-۱۹ خریدوفروش پول، ارز
۱۸۷.....	۷-۱۹ بانک های خارجی

«يَا مَعْشَرَ التُّجَّارِ الْفَيِّهَ ثُمَّ الْمُتَجَرِّ الْفَيِّهَ ثُمَّ الْمُتَجَرِّ الْفَيِّهَ وَاللَّهِ لَكِرْبَا فِي هَذِهِ الْأُمَّةِ أَخْفَى مِنْ دَيْبِ النَّمْلِ عَلَى الصَّفَا»

«ای صنف بازرگانان! نخست فقه (ابتدا احکام معامله کردن را یاد بگیرید) و آنگاه تجارت، نخست فقه و آنگاه تجارت، نخست فقه و آنگاه تجارت؛ به خدا سوگند ربا در این امت پنهان‌تر از خزیدن مورچه‌ای بر روی تخته سنگ است.»

حضرت علی (ع)

پیشگفتار

پس از پیروزی انقلاب اسلامی، در جامعه ایران رویکردی مضاعف به دین به وجود آمد و تلاش شد تا افزون بر رفتارهای فزاینده فرائض و مقررات نهادها و مؤسسات اجتماعی نیز بر اساس تعالیم نورانی اسلام تنظیم شود. یکی از این نهادها، که نقش گسترده و مهمی در زندگی مردم دارد، بانک‌ها و مؤسسه‌های اعتباری غیربانکی است که روزانه بیش از ده‌ها هزار معامله در آن‌ها صورت می‌گیرد. برای اصلاح قوانین و مقررات آن‌ها و تسهیل آن با انبوه قوانین ربوی تلاش‌های بسیاری صورت گرفت که مهم‌ترین آن‌ها تصویب قانون عملیات بانکی بدون رباست. این قانون در شهریور سال ۱۳۶۲ به تصویب مجلس شورای اسلامی و متعاقب آن به تایید شورای محترم نگهبان رسید و عدم مغایرت آن با تعالیم اسلام اعلام گردید. به دنبال آن، دستورالعمل‌های اجرایی و آیین‌نامه‌های عملیاتی تهیه و بعد از تصویب در هیئت وزیران، از ابتدای سال ۱۳۶۳، مرحله اجرا گذاشته شد. به دنبال اجرای قانون عملیات بانکی بدون ربا، سؤالات شرعی بسیاری از سوی مردم متدین و کارگزاران نظام بانکی مطرح شد که از راه‌های مختلف از مراجع تقلید استفتاء شده و می‌شود. هریک از مراجع بزرگوار تقلید، بر اساس مبانی خود، پاسخ آن استفتائات را می‌دهد.

با توجه به نیاز شدید محافل علمی و کارگزاران نظام بانکی و مشتریان بانک‌ها به این استفتائات، لازم بود این احکام به صورت یکجا و منظم تدوین شود. کتاب معاملات بانکی از منظر مراجع تقلید در پاسخ به این نیاز تدوین شده است. در این کتاب، فتاوی مراجع بزرگوار تقلید گذشته و کنونی از رساله‌های عملیه (توضیح المسائل‌ها) و کتاب‌های استفتائات و دیگر منابع معتبر استخراج شده است.

الف- بخش بندی کتاب

مطالب کتاب بر اساس معاملات مهم بانک‌ها به ترتیب در بخش‌های زیر طبقه‌بندی شده است:

- ۱- سپرده‌های بانکی (سپرده‌های جاری، پس‌انداز، مدت‌دار، و سرمایه‌گذاری)؛
- ۲- تسهیلات بانکی (وام و بهره‌وام، وام قرض‌الحسنه و کارمزد، تسهیلات سودآور و سود)؛
- ۳- خدمات بانکی (حوالات، دریافت قبوض، ضمانت‌نامه‌ها، گشایش اعتبارات اسنادی، خرید و فروش ارز و سکه و اوراق بهادار)؛
- ۴- ضمانت، وثیقه، و جریمه تأخیر؛
- ۵- خرید و فروش پول، ارز، و اوراق بهادار؛
- ۶- معامله با بانک‌های خارجی؛
- ۷- کار و مستغایر بانک؛
- ۸- مسائل و ترفقه

البته، برخی از مراجع در مورد برخی از مباحث فتوایی نداشتند، در نتیجه در آن بحث‌ها از آن مراجع چیزی نقل نشده است

ب- تفاوت‌های ویرایش جدید

ویرایش سوم کتاب تفاوت‌هایی با ویرایش نخست و دوم آن دارد:

- ۱- واژه‌های تخصصی جهت آشنایی و استقفا، بهتر مخاطبان و خوانندگان محترم به آغاز کتاب اضافه شد؛
- ۲- با مساعدت دفاتر مراجع تقلید، آراء و استفتائات جدید به مجموعه مسائل افزوده شد؛
- ۳- فتاوی حضرت آیت‌الله العظمی محمداسحاق بیاض و حضرت آیت‌الله العظمی سیدمحمدعلی علوی گرگانی به کتاب اضافه گردید.
- ۴- ترتیب فتاوا به نحوی تغییر کرد تا ابتدا فتاوی مراجع عظام شریف و سپس فتاوی مراجع عظام حاضر که در قید حیات هستند، آورده شود.
- ۵- برخی مسائل تکراری یا کم‌کاربرد به همراه بخش پیوست‌ها جهت تلخیص کتاب حذف شد.

ج- چند نکته برای بهره‌برداری بهتر

تذکر چند نکته برای بهره‌برداری بهتر از کتاب ضروری به نظر می‌رسد:

- ۱- برای پرهیز از برداشت‌های شخصی نسبت به فتاوی مراجع بزرگوار، سعی شده است عین فتاوا بدون کمترین تصرف نقل شود.

شانزده

۲- گاهی یک فتوا حاوی مسائل مختلف بانکی است. برای طبقه‌بندی مسائل، به‌ناچار آن فتوا را به چند بخش تقسیم و در جاهای مختلف استفاده کرده و برای حفظ امانت با آوردن علامت (...) منقطع بودن مطلب را خاطر نشان کرده‌ایم.

۳- گاهی یک فتوا کلی یا حاوی مسائل متعدد است. برای طبقه‌بندی مسائل، به‌ناچار آن فتوا را در جاهای مختلف استفاده کرده‌ایم. در نتیجه گاهی، برخی مسائل و استفتائات تکرار شده‌اند.

۴- برخی از جوب استفتائات به‌ویژه استفتائات مراجع گذشته - به‌خصوص آیات عظام امام خمینی، خویی، گلپایگانی - ناظر به بانکداری متعارف است که تا سال ۱۳۶۳ در ایران - ایران اسلامی و بانکداری بدون ربا را که بعد از تصویب مجلس شورای اسلامی و تأیید شورای نگهبان، از سال ۱۳۶۳ به مرحله اجرا گذاشته شده است، شامل نمی‌شود. در پایان جا دارد از زحمات و کاروان واحد انتشارات پژوهشکده پولی و بانکی، به‌خصوص خانم‌ها اکرم نوری و زهره محمدیان، که به ترتیب مسئولیت ویرایش ادبی و صفحه‌آرایی را بر عهده داشته‌اند، تشکر و قدردانی نمایم.

امید است این مجموعه بتواند مورد توجه مدبران، دانش‌آنان بانکی، قانون‌گذاران، اساتید، دانشجویان، و سایر علاقه‌مندان به مباحث بانکداری اسلامی قرار گیرد و زمینه اجرای بهتر قانون عملیات بانکی بدون ربا را فراهم سازد.

... نه‌باس موسویان